

Orijinal Araştırma

Ek Besine Geçişte Katkılı Gıda Kullanımına İlişkin Anne Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Mother's Opinions on the Use of Food Additives in the Transition to Additional Nutrients

Emriye Hilal Yayan¹, Ayşegül Ulutaş², Zekeriya Çalışkan², Oğuz Emre³

¹İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü Malatya Türkiye

²İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Malatya Türkiye

³Institut für Sozialpädagogik und Erziehungshilfe Mainz, Almanya

Özet

Ek besine geçiş süreci, hem anne hem de bebek için oldukça önemli bir süreç olup bu dönemde yanlış davranış geliştirme bebeğin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu çalışmada ek besine geçişte katkılı gıda kullanımına ilişkin anne görüşlerinin değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden Odak Grup Görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubunu 6-9 aylık bebeği olan orta sosyoekonomik düzeydeki 42 anne oluşturmaktadır. 6-8 kişilik 7 grup halinde ortalama 50 dakikalık oturumlar gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak annelerin rahatlık, kolaylık, ulaşılabilirlik nedeniyle katkılı gıda kullandıkları ve katkılı gıda hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, eğitime açık oldukları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Ek Besin, Katkılı Gıda, Anne, Bebek.

Abstract

The transition to additional nutrients is a very important process for both the mother and baby, and developing an incorrect behavior during this period may affect development of the baby negatively. This study aims to evaluate mother's opinions on the use of food additives in the transition to additional nutrients. For this purpose, among the qualitative research methods, the Focus Group Interview technique was used. The study group consists of 42 mothers with 6-9-months-old babies from middle socioeconomic class. Approximately 50-minute sessions were carried out with 7 groups of 6-8 people. As a result, it was observed that mothers use food additives due to simplicity, convenience, accessibility, do not have adequate knowledge about food additives, and were open to training.

Keywords: Additional Nutrients, Food Additives, Mother, Baby.

Giriş

Yaşamın ilk altı ayında ideal beslenme, sadece anne sütü ile olan doğal beslenme yöntemidir. Büyüyen, gelişen ve zaman içerisinde hareket yeteneği artan bebeğin enerji ve besin ögesi gereksinimi bir süre sonra anne sütüyle karşılanamamaktadır. Belli bir potansiyel ile dünyaya gelen çocuklarda bebeklik dönemindeki beslenme, büyüme, gelişim ve sağlık, potansiyelin korunması ve üst sınırlara ulaşmasında önemlidir. Uygun yiyecek, içecek ile erişkin tip beslenmeye yavaş yavaş geçilen ve bebeğin ek gıdalara alıştırılmasını içeren bu dönem "ek besine geçiş" olarak tanımlanmaktadır. Ek besine geçiş dönemi, emzirmeye devam ederken diğer yiyecek ve içeceklerin verilmesi ve bebeğin alıştırılması dönemidir (1, 2). Bu dönemde anne sütünü yeterli alamayan bebek, ek besin ile desteklenmediğinde büyüme yavaşlayacaktır. Yoğun fiziksel aktivitesi yeni başlayan bebeğin artan vücut ağırlığı ile gereksinim duyulan enerjiyi anne sütüyle karşılayamaz. Anne sütü, yüksek kalitede protein içeriyor olsa dâhi anne

sütüyle beslenen altı aylık bir bebekte başta çinko ve demir olmak üzere bazı mineral gereksinimlerinin karşılanması için ek besine geçilmelidir (3, 4).

Gıda katkı maddesi Türk Gıda Kodeksinde; tek başına gıda olarak tüketilmeyen ve gıdanın bir bileşeni olmayan, teknolojik bir amaç doğrultusunda üretim, işleme, hazırlama, ambalajlama, taşıma, depolama aşamalarında gıdaya dahil edilen maddelerdir şeklinde tanımlanmaktadır. Gıda katkı maddeleri yiyeceğin görünüş, lezzet ya da yapısı dahil olmak üzere besin değerini değiştirmeden ürünün dayanıklılığını artırmak, geliştirmek için gıdaya kasıtlı olarak eklenen maddelerdir. Bu maddeler genellikle imalat sırasında küçük miktarlarda eklenir ve doğal veya sentetik olabilirler (5, 6). Birleşik Devletler Gıda ve İlaç Sanayi (FDA) tarafından onaylanan gıda katkı maddesi sayısı toplam iki bin sekiz yüzdür. Ancak büyük bir kısmı teknik nedenlerle kullanılmamakla birlikte Avrupa birliği (AB)'nin kullanıma onay verdiği gıda katkı maddesi sayısı iki yüz doksan yedidir (7). Bu katkı

maddelerinin bazılarının sağlık için yan etkilerine rastlanılmamışken sağlık için yan etkiye sahip olanlar da bulunmaktadır (5). Katkılı gıdalar güvenilirlikleri için sıkı testlere tabi tutulmakta olup her gıda katkı maddesinin günlük kabul edilebilir alım dozları belirlenmektedir. Ancak çocukluk ve bebeklik dönemi için potansiyel etkileri ile ilgili sorunlar geçerliliğini korumakta olup bebeklik dönemi için yeterli veri bulunmamaktadır (8). Örneğin; benzoik asit astım, deri döküntüleri, hiperaktiviteye neden olabildiği, kükürt dioksidin astım ataklarını başlatabildiği bilinmektedir (7, 9). Katkılı gıda kullanan kişilerde görülen alerji, bir diğer yan etki olarak değerlendirilmektedir. Gıda katkı maddesinin, alerjik reaksiyonları uyarmaktan çok, önceden var olan duyarlılığı artırmakta olduğu bilinmektedir; ancak gıda katkı maddelerinin reaksiyon oluşturma mekanizması tam olarak açıklanamamıştır (9). Ailelerin yaşam tarzındaki değişimler aileleri kolay, pratik, lezzetli seçeneklere yönlendirebilmektedir. Gıda endüstrisi bu talebe, raf ömrünü uzatan, kolay ulaşılabilen, kolay hazırlanabilen ve tüketilen, lezzetli, görünüş olarak dikkat çeken yiyecekleri sunarak karşılık vermiştir (8).

Hazırlanması, kullanılması, saklanması ve kolay ulaşılabiliyor olunması nedeniyle katkılı gıdalar birçok kişi tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu araştırma; bebeklik döneminde anne sütünden diğer besinlere geçilen, bebeğin besinlerle yeni tanıştığı bir dönemde ek besine geçişte katkılı gıda kullanımına ilişkin anne görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ek besine geçiş sürecinde katkılı gıda kullanımına ilişkin anne görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ek besine geçiş sürecinde annelerin ek besin hakkındaki bilgileri nasıldır?
2. Annelerin kullandıkları katkılı gıdalar ve bu gıdalara başlama nedenleri nelerdir?
3. Annelerin ek besine geçiş sürecinde katkılı gıda kullanım miktarı ve şekli nasıldır?
4. Ek besine geçiş sürecinde annelerin katkılı gıdaların bebeğin gelişimine etkisi hakkındaki bilgileri nasıldır?
5. Annelerin ek besine geçiş sürecinde katkılı gıda kullanımına yönelik eğitim beklentileri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin toplanması ile verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Odak grup görüşmeleri, nitel veri toplamada önemli bir işleve sahiptir. Grup görüşmelerinde sorulara verilen yanıtlar, gruptaki bireylerin birbirleri ile etkileşimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda grup görüşmesinin en önemli özelliği bir bireyin sorulan soruya verdiği cevabı diğer bireyler tarafından duyularak kendi düşüncelerini bu yanıt çerçevesinde oluşturma fırsatı vermesidir. Dinamik bir süreç olması nedeniyle cevapların kapsam ve derinliği önemlidir. Son yıllarda eylem araştırmalarında sıklıkla kullanılan bu yöntem, sosyal psikoloji ve iletişim teorilerine dayanmaktadır. Bu yöntem sistematik veri toplama yöntemlerinden biri olup, toplanan detaylı veriler, diğer veri toplama yöntemleri için sağlam bir temel oluşturmaktadır (10, 11).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde önce bebeği olan ve bebeği Malatya Devlet Hastanesinde yatmakta olan 68 anneye ulaşılmıştır. Araştırmada iç geçerliliği olumsuz yönde etkileyebilecek olası faktörlerin ortadan kaldırılması amacıyla bu annelerin orta sosyoekonomik düzeyde, ev hanımı, yakın yaş aralığında olmasına, 6-9 ay arasında bebeğine sahip olmasına ve bebeğinin normal gebelik süresi sınırlarında doğmuş olmasına dikkat edilmiştir. 68 anne arasından araştırmaya dahil olma ölçütlerini en çok sağlayan 42 anne belirlenmiştir. Belirlenen anneler ile yüz yüze görüşme yapılarak ek besine geçiş sürecinde katkılı gıda kullanan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anneler çalışma grubunu oluşturmuştur. 6-8 kişiden oluşan 7 grup ile odak grup görüşmeleri farklı tarihlerde yapılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan annelerden en az altısının aynı dönemde hastanede olması beklenmiştir. Bu durum aynı zamanda çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Katılımcı annelerin yaşları 19 ile 32 arasındadır. Annelerin 8'i ilkökul, 10'u ortaokul, 24'ü lise mezunudur. Çalışma grubundaki annelerin tamamı ev hanımı olup, 12'sinin kısa süreli çalışma deneyimleri olmuştur. Babaların ise yaş aralığı 24-43 olup; 12'si ortaokul, 22'si lise, 8'i lisans mezunudur.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada verileri toplamak amacıyla katılımcı anneler, bebekleri ve babalar ile ilgili genel bilgileri elde etmek için Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi için de araştırmacılar tarafından önceden hazırlanan soru listesinden yararlanılmıştır. Hazırlanan soru listesinin amaca uygunluk, anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik açısından kontrolünün sağlanması amacıyla alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma sonuçları yoluyla gerçeğin doğru temsili için inandırıcılık, sonuçların uygulanması ölçütü için aktarılabirlik, tutarlılığı sağlamak için tutarlılık incelemesi yapılarak soru listesinin geçerlik güvenilirliği sağlanmıştır. Görüşmelerin ses kaydı ile kayıt altına alınacağı ve bu kayıtların yalnızca araştırma için kullanılacağı bilgisi verilerek katılımcıların izinleri alınmıştır. Odak grup görüşmesi için görüşmenin yapılacağı gün klinikte uygun bir ortam belirlenerek annelerin uygun oldukları bir zaman diliminde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplantıda tüm konuşulanlar ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve raportör araştırmacı tarafından yazılı olarak da kayıt altına alınmıştır. Her bir grupta yapılan görüşme ortalama 55-65 dk arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler annelerin kendilerini birkaç dakikalık kısa süre içinde tanıtmaları ile başlamıştır. Katkılı gıdalarla ilgili genel bir ön bilgi alışverişi yapılarak anneler konuya adaptasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında belirlenmiş olan sorular çerçevesinde herkese söz hakkı verilecek şekilde görüşmeler gerçekleştirilmiş ve nihai sonuca ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, yazılı ve sözlü materyallerin sistemli şekilde analiz edilip insanların söyledikleri ve yazdıklarının açık talimatlara göre kodlanarak nicelleştirilmesi sürecidir. Yazılan ve söylenenleri kategorileştirmek ve bunların ne sıklıkta olduğunu belirlemektir. İçerik analizinde toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanır. Birbirine benzeyen veriler, belirli temalar çerçevesinde derlenerek okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır (11, 12). Çalışmada elde edilen verilerin analizinde ses kaydı, araştırmacılar tarafından incelenmiş ve metin haline dönüştürülerek kodlamalar yapılmıştır. Birbiri ile ilişkili kodlar temaların altında birleştirilmiştir. Araştırmamızda yapılan içerik analizi

neticesinde dört tema belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması için uzman görüşüne başvurularak belirlenmiş olan dört temaya ait cevapların ilgili temayı temsil edip etmediğinin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Güvenirliğin hesaplanmasında "görüş birliği" ve "görüş ayrılığı" sayıları belirlenerek Güvenirlik= (görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) x 100 formülü (13) kullanılmıştır. Bu araştırmaya özgü yapılan güvenilirlik çalışmasında %82 oranında bir güvenilirlik yüzdesine ulaşılmıştır. Uyuşum düzeyi %70'in üzerinde olduğundan (12) güvenilirlik yüzdesine ulaşılmış kabul edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular temalara göre gruplandırılarak sunulmuştur. Odak grup görüşmesi sonrasında yapılan içerik analizi sonucunda ortaya çıkan temalar "Ek Besine Geçiş Değerlendirme", "Katkılı Gıda Kullanım Nedenleri", "Annelerin Eğitim Beklentileri" olmak üzere üç grupta toplanmış olup, aşağıda yorumlanmıştır.

1. Ek Besine Geçiş Değerlendirme

Annelerin çoğu ek besine 7-8 ay gibi ileri bir dönemde başladığını belirtmişlerdir. Bir anne "Sütüm yettiği için ek besine gerek görmedim; ancak bebeğim 8. ayda emdikten sonra ağlamaya devam ettiği için ek besine geçtim." diye belirtirken; başka bir anne "Emzirmeye devam ediyordum, uykudan ağlayarak uyanmaya başladı, kilo alması azaldığı için 7. ayda hazır mama aldım. Emzirdikten sonra bazen de onu verdim. 7-8. aya kadar anne sütü ve mama dışında hiçbir şey vermedim." diye belirtmiştir. Diğer taraftan başka bir anne ise "Sütüm azaldığından bebeğim kilo vermeye başlayınca tedirgin oldum. Kilo almasını sağlamak için ek besinlere geçmeye karar verdim. Bebeğini büyümüş olanlara sordum. Yoğurtla ya da çorbayla başla dediler. Ben de bunlarla başladım." ifadelerini kullanmıştır. Bazı anneler ise 4-6 ayda erken ek besine başlamış olduğu görülmüştür. Bu anneler ise genel olarak sütünün yetmediğini, mamaya başlamak istemediği için ek besine başladığını, çevresinden bu aylarda başlanması yönünde telkin aldığını söylemişlerdir. Bebeklerinin ek besine hangi besinlerle ve ne şekilde geçildiği sorusuna anneler "Yoğurt yedirdim. Elmayı rendeleyip verdim ama çok da yemedi. Ben de ısrar etmedim.", "Çorbanın suyunu kaşıkla vermeye çalıştım. İlk verdiğimde tekrar çıkardı, yutmak istemedi. Birkaç defa denemedim sonra alıştı. Şimdi her türlü çorba yapıp içiriyorum." şeklinde farklı cevaplar vermişlerdir. Bir başka anne "Ek

besine geçişi doğru dürüst beceremiyorum. Çok da vakit ayıramıyorum. Tükürdükçe, istemedikçe moralim de bozuluyor, sabrım kalmıyor." diyerek süreci yönetmekle ilgili yaşadığı zorlukları vurgulamıştır. Ek besine geçiş sürecinde annelere katkılı gıda olarak neleri kullandıkları sorulduğunda anneler farklı şekillerde satılan meyveli yoğurtları, puding, hazır meyve suları, meyve ve sebze püreleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Bu bilgiler doğrultusunda annelerin ek besine geçiş sürecinde zorlandıkları, süreci yönetme konusunda yetersiz kaldıklarını hissettikleri, daha çok bebeğin kilo almasına yönelmeleri gibi durumlar nedeniyle katkılı gıdaya geçişin hızlandığı düşünülmektedir.

2. Katkılı Gıda Kullanım Nedenleri

Katkılı gıda kullanma nedenleriniz nelerdir şeklinde sorulan soruya annelerin çoğu katkılı gıdaların iyi bir pazar haline dönüşmeye başlaması, ulaşımının ve kullanımının kolay olması, ucuz oluşu, aynı zamanda yazılı ve görsel medyada sürekli uyaran olarak verilmesi gibi kendileri ile ilgili olmayan çevresel etkenlere yönelik ortak görüş bildirmişlerdir. Annelerin yarıya yakını bebeğin katkılı gıdaları daha kolay kabul ettiği, reddetmediği, bu gıdaların bebeğin hoşuna gittiğini ifade etmişlerdir. Bir kısım anne ise yaşadığı yerde erişilebilirliği zor olan (avokado, ananas ve enginar gibi) sebze ve meyvelerin bebeğin beslenmesine katkı sağlayacağını düşündüğü için bunları hazır satılan katkılı gıdalardan karşılamak istemektedir. Katılımcılar genelde kendileri bebeğin yanında olmadığına babanın bebeği katkılı gıda barındıran hazır ürünle daha rahat beslediği, bebekle bir yere giderken bu ürünleri taşımanın daha kolay olması, ambalajlı olmasından dolayı dökülme gibi durumların önüne geçmesi gibi durumları belirterek kullanım kolaylığını vurgulamışlardır. Bu temaya ilişkin anneler tarafından vurgulanan bazı görüşler şöyle sıralanmıştır: "Hemen hazır olduğu için kullanmak daha kolay. Evde her zaman taze yoğurt vb. yok. Bunu (ambalajlı ürünü göstererek) dolapta bulduruyorum. Açıp yediriyorum. Bitirmese de sorun değil. Artanı atıyorum.", "Bu ürünler de yoğurt, meyve suyu sonuçta. Sağlıksız olsa devlet satılmasına izin verir mi? Ben bir sorun görmedim.", "Bunlar daha ucuz, her gün meyve alsam daha pahalıya geliyor.", "Çok ağlıyordu. Sürekli bir şeyler deniyordum. Markette gördüm aldım. Bebeğin hoşuna gitti.", "Komşum kullanıyordu, o söyledi. Kolaylık olacağını söyledi."

Bu görüşler incelendiğinde annelerin katkılı gıda kullanım nedenlerine ilişkin kolaylık, taşınabilirlik, kullanılabilirlik gibi etkenler ön plana çıkarken, kullanılan ürünün sağlıklı olup olmamasıyla ilgili herhangi bir görüşün olmaması dikkat çekmiştir. Bu durum annelerin sağlıklı besinlerle ilgili yeterli bilgi ve duyarlılığa sahip olmaması, bu konudaki farkındalıklarının gelişmemiş olması, bilgiye erişemiyor olmaları ile bağdaştırılabilir. Bu durum aynı zamanda annelerin bebeğin beslenmesi ile ilgili önceliklerinin bebeğin kilo alması, daha gülbüz görünmesi olduğu ile de açıklanabilir.

3. Annelerin Eğitim Beklentileri

Katkılı gıda kullanımı konusunda annelerin eğitim beklentilerinin belirlenmesine ilişkin soruya annelerin tamamına yakını bu gıdaları nasıl tanımlayacağını bilmediğini, gıdaların üzerinde yazan tanıtıcı bilgileri anlamadıklarını, bununla ilgili bilgi verme konusunda uzmanlardan destek alamadıklarını, buldukları semtteki ailelere hizmet veren Aile Sağlığı Merkezi çalışanlarının da bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarından annelerin farkındalıklarının sektöre uğratıldığını ifade etmişlerdir. Annelerin bu konuyla ilgili verdikleri bazı cevaplar şunlardır: "Ambalajın arkasında pek çok şey yazıyor, yazılanları anlamaktan öte okumakta bile zorlanıyorum. Yabancı kelimeler kullanıyorlar. Sanki anlamamız için bilerek yapıyorlar.", "Katkılı gıda ne demek bilmiyorum. Ne olduğu ile ilgili şimdiye kadar kimseye herhangi bir şey sormadım; çünkü bebeği olan herkesin elinde artık bunlar var.", "Katkılı gıda konusunda yeterli bilgim yok. Sizin şu anda vermiş olduğunuz örnekler bile ne kadar az şey bildiğimi gösterdi. Keşke annelere hazır gıdalarla ilgili eğitim verilse. "Eğitim gereksiniminin karşılanmasına ilişkin annelere nasıl bir eğitim talep ettikleri yönünde sorulan sorular neticesinde farklı yönde anne görüşleri ortaya çıkmıştır: "Şimdi sizin yaptığınız gibi tek tek ürünleri ve ürünlerin içindekileri anlatsalar, bizi uyarırsalar daha iyi olur.", "Aile Sağlığı Merkezlerinde doktorlar, hemşireler ara ara mahalledeki anneleri bir araya getirip zararlı olanı olmayanı anlatsalar, biz de ona göre davransak.", "Aslında çok da önemsemiyordum galiba. Siz üstüne düşünce bir şeyleri öğrenmem gerektiğini hissettim.", "Dil açısından sade, bizim anlayacağımız şekilde hazırlanmış kitap, dergi olsa; marketlerde, eczanelerde, ASM'lerde dağıtsalar temin edebiliriz." Annelerin eğitim gereksinimi ile ilgili görüşler incelendiğinde ürünlerin içindekiler kısmına yönelik uzmanlar

tarafından verilecek bilgilere ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarının annelerin katkılı gıdalarla ilgili bilgi alma girişimlerini desteklememeleri, çalışanların konuyla ilgili herhangi bir girişimde bulunmamaları annelerin eğitime ilişkin eksikliklerini fark etmelerini engellemiştir. Bu da eğitim beklentilerinin konuya ilişkin farkındalıklarının artırılması yönünde olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

6-9 aylık bebeğine sahip orta sosyo-ekonomik düzeyden annelerle odak grup görüşmesi tekniğinden yararlanılarak yapılan bu çalışmada annelerin ek besine geçişte katkılı gıda kullanımları ile ilgili bilgi ve uygulamaları değerlendirilmiştir. Odak grup görüşmeleri sonucunda "Ek Besine Geçiş Değerlendirme", "Katkılı Gıda Kullanım Nedenleri", "Annelerin Eğitim Beklentileri" temaları ortaya çıkmıştır. Temalar anne görüşleri doğrultusunda analiz edilerek yorumlanmıştır.

Ek besine geçiş değerlendirme temasında yapılan analizde annelerin ek besine erken veya geç başladıkları görülmüştür. Ek besine erken başlayan anneler sütünün yetmediği, bebeğin doymadığını ifade etmişlerdir. Literatür incelendiğinde genel olarak annelerin ek besine erken başladıkları görülmektedir (14, 15). Bizim çalışmamızdan farklı olarak annelerin çoğu ek besine geç başladığını bildirilmiştir. Kaya ve Kurtoğlunun çalışmasında da annelerin benzer şekilde 7-9 aylarda ek besine geçtikleri görülmektedir (16). Bu durum bazı annelerin sütünün fazla olması bebeğin açlık belirtisi göstermemesi ve emzirme sonrası doyması ile açıklanabilir. Anneler ek besine geçişte kullandıkları besin öğeleri sorulduğunda yoğurt, meyve suyu, çorba suyu olarak bildirmişlerdir. Çalışkan ve Bayat'ın yaptığı çalışmada benzer şekilde annelerin bebe bisküvisi, çorba suları, yemek suları ek gıdaya geçişte kullandıkları ve ek gıdaya geçişle ilgili komşu ve çevreden edindikleri bilgileri kullandıklarını göstermişlerdir (17). Literatür incelendiğinde annelerin ek besine geçişte ilk seçtikleri gıdaların meyve suyu, hazır mama, inek sütü, pirinç unu ile mama, çorba suları, yemek suları verdikleri görülmektedir (3, 15, 16, 18-21). Ek Besine Geçiş Değerlendirme temasında genel olarak ek besine geçiş süreci ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları, ek besine geçişte doğru davranış sergileyemedikleri bu nedenle geçiş sürecinde yaşanan sorunların anneleri katkılı gıdalara yönlendirdiği düşünülebilir.

Katkılı gıda kullanım nedenleri incelendiğinde annelerin bebeğin beslenme kalitesinden daha çok bebeğinin zorlanmadan kabul ettiği, kullanmanın, hazırlamanın, taşımının kolay olduğu düşüncesi ile katkılı gıdaları kullandıkları görülmüştür. Mevcut eğilimler teknoloji ve modern toplumun etkisi ile paketlenmiş hazır gıdaların kullanımını artırmaktadır (6). Katkılı gıda maddeleri ile yapılan çeşitli araştırmalarda bazı maddelerin kullanılabilir sınırdan olmasına rağmen çocuklarda bir takım sorunlara neden olduğunu göstermiştir (22-24). Konuyla ilgili en dikkat çekici araştırmalardan biri, iki farklı yaş grubunda yapılan bir çalışmadır (üç yaş ile sekiz, dokuz yaş) yapay renklendiricilerin hiperaktiviteyi artırdığını göstermiştir (25). Gıda katkı maddesi içeren paketlenmiş ürünlerin kardiyak problemler, bağırsak sorunları, hormon bozuklukları, akciğer sorunları ve çocuk sağlığına olumsuz etkileri bulunmaktadır (6, 26). Annelerin katkılı gıda kullanımına yönelik bilgi ve tutumlarını gösteren araştırmalar bulunmamaktadır ancak genetiği değiştirilmiş gıda (GDO) kullanımına karşı daha duyarlı oldukları, kullanmak istemedikleri görülmektedir (27, 28). Medyanın GDO'lu gıdalar için daha fazla uyarıcı vermesi toplumun farkındalığını artırmış olabilir ancak hazır gıdalar ile ilgili çok fazla toplumsal uyarıcı bulunmamaktadır.

Katkılı gıda kullanımı hakkında annelerin eğitim beklentileri incelenmiş ve en önemli sorunun katkı maddesini nasıl tanımlayacaklarını bilmedikleri ve bu konu hakkında kimlerden bilgi alabileceklerini de bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, konuyla ilgili farkındalığın oluşmamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Annelerin yeterli bilgiye sahip olmamalarına rağmen sıkça kullanmış olmaları yazılı ve görsel medyanın bu ürünleri her yaş için kullanılabilir olarak göstermesinden kaynaklanmış olabilir. Yapılan farklı araştırmalarda erişkinlere kendilerinin katkı maddesi içeren paketlenmiş ürünleri kullanma durumları incelenmiş ve katılımcıların endişe duymadan kullandıkları, çalışmamıza benzer şekilde farkındalıklarının olmadığı görülmüştür (6, 26). Anneler; aile sağlığı merkezlerinde katkılı gıda maddelerinin tanımlanması ve kullanılması hakkında bilgi almak istemektedirler. Aile sağlığı merkezlerinde annelere birçok konu ile ilgili eğitimler verilmektedir. Annelerin sıkça gittikleri ASM'lerde katkılı gıdalar ve ek besine geçiş süreci hakkında eğitim ve broşür verilebilir. Anneler ambalajlarda yazan bilgilerin ne anlama geldiğini bilmediklerini ifade etmektedirler. Katkılı maddeleri ürün ambalajlarında "E" kodu

ile tanımlanmaktadır (5, 6, 29). Katkı maddeleri için kullanılan tanımlamalar ve/veya kimyasal isimlerin kullanılıyor olmasının annelerin farkındalıklarının gelişmesine engel olduğu düşünülebilir.

Modern dünyanın getirilerinden biri olan katkı maddesi içeren hazır ürünler ve bunların kullanım şekli, miktarı, etkileri ve zararlarıdır. Çocukluk dönemi için katkı maddelerinin birçok yan etkisinin bulunduğunu gösteren çalışma bulunmaktadır. Ancak anne sütünden ek gıdaya geçiş sürecinde katkı maddesi içeren bu ürünlerin kullanılmasının sonuçları bilinmemektedir. Bebeğin henüz hangi besine ne tür bir reaksiyon verdiğinin bilinmediği süreçte katkı maddesinin kullanılıyor olması önemli bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkabilir. Konuyla ilgili klinik ve toplumsal çalışmaların yapılarak bireyin ve toplumun farkındalığının artırılmasının sağlığını korunması ve geliştirilmesinde önemlidir.

Bu çalışma, 14-15 Nisan 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen 1. Uluslararası Kadın Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

1. Karaağaoğlu N, Samur GE. Anne ve çocuk beslenmesi: Pegem Akademi 2013.
2. Saleh F, Ferdous Ara M, Hoque A, Alam MS. Complementary feeding practices among mothers in selected slums of Dhaka city: a descriptive study. J Health Popul Nutr 2014; 32(1): 89-96.
3. Devocioğlu E, Gökçay G. Tamamlayıcı Beslenme. Çocuk Dergisi 2012; 12(4): 159-63.
4. Shah D, Singh M, Gupta P, Faridi M. Effect of sequencing of complementary feeding in relation to breast-feeding on total intake in infants. JPGN 2014; 58(3): 339-43.
5. Silva MM, Lidon FC. Food preservatives- An overview on applications and side effects. Emirates J Food Agric 2016; 28(6): 366.
6. Legesse A, Muluken A, Getasew A. A survey on awareness of consumers about health problems of food additives in packaged foods and their attitude toward consumption of packaged foods: A case study at Jimma University. IFRJ 2016; 23(1): 375-80
7. Boğa A, Binokay S. Gıda Katkı Maddeleri ve Sağlığımıza Etkileri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi 2010; 19(3): 141-54.
8. Buka I, Osornio-Vargas A, Clark B. Food additives, essential nutrients and neurodevelopmental behavioural disorders in children: A brief review. Paediatr Child Health 2011; 16(7): 54-6.
9. Erkan T. Gıdalardaki katkı maddeleri. Türk Pediatri Arşivi 2010; 45(4): 315-8.
10. Kitzinger J. Qualitative research. Introducing focus groups. BMJ 1995; 311(7000): 299.
11. Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (7. Baskı) Ankara: Seçkin Yay. 2008.
12. Tavsancil E, Aslan E. İçerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayıncılık 2001.
13. Miles MB, Huberman AM. Qualitative data analysis: An expanded sourcebook: Sage; 1994.
14. Aytekin A, Sarıkaya P, Küçüköğlü S. Çalışan ve Çalışmayan Annelerin Bebek Beslenmesine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi. Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni 2015; 49(1): 68-75.
15. Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Targan Ş, Hassoy H. Toplumda anne sütü verme eğilimi ve buna etki eden faktörler. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2005; 48(3): 226-33.
16. Kaya N, Kurtuluş S. Tıp 1 Diyabet Tanısı Almış 0-5 Yaş Grubu Çocukların anne Sütü Alımı ve Beslenme İle İlgili Etmenlerin Değerlendirilmesi. Beslenme ve Diyet Dergisi 2014; 42(2): 116-24.
17. Çalışkan ZI, Bayat M. Annelerin Bebek Bakimi Uygulamaları Ve Bu Uygulamaları Etkileyen Faktörler: Bir Kapadokya Örneği. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2011; 14(2): 23-30.
18. Çatak B, Sütlü S, Kılınç AS, Bağ D. Burdur ilinde bebeklerin emzirilme durumu ve beslenme örüntüsü. Pamukkale Tıp Dergisi 2012; 5(3): 115-22.
19. Özmert EN. Yaşamda önemli bir dönüm noktası tamamlayıcı beslenme (ek gıdaya geçiş). Hacettepe Tıp Dergisi 2009; 40: 157-63.
20. Öztürk M, Öktem F. İsparta Yedişehitler Sağlık Ocağı Bölgesi'ndeki 4-24 Aylık Çocuklarda Ek Besinlere Geçiş Döneminin İncelenmesi. SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi 2000; 7(1): 53-8.
21. Tokatlı A. Bebeklerde Ek Besinlere Geçiş. "Weaning" Dönemi. STED 2003; 12(4): 134-6.
22. Foster E, Mathers JC, Adamson AJ. Packaged food intake by British children aged 0 to 6 years. Food Add 2010; 27(3): 380-8.
23. Crews C, Roberts D, Laurysen S, Kramer G. Survey of furan in foods and coffees from five European Union countries. Food Add 2009; 2(2): 95-8.
24. Lee SK, Veeramachaneni DR. Subchronic exposure to low concentrations of di-n-butyl phthalate disrupts spermatogenesis in Xenopus laevis frogs. Toxicol Sci 2005; 84(2): 394-407.
25. McCann D, Barrett A, Cooper A, Crumpler D, Dalen L, Grimshaw K, et al. Food additives and hyperactive behaviour in 3-year-old and 8/9-year-old children in the community: a randomised, double-blinded, placebo-controlled trial. The Lancet 2007; 37: 1560-7.
26. Williams P, Stirling E, Keynes N. Food fears: a national survey on the attitudes of Australian adults about the safety and quality of food. APJCN 2004; 13(1): 32-9.
27. Öztürk S, Şahin SA, Tüfekçi FG. Annelerin genetiği değiştirilmiş organizmalara yönelik bilgi

- durumları ve tutumları. İzmir Dr Behçet Uz Çocuk Hast Dergisi 2014; 4: 117-22.
28. Ergin I, Karababa AO. Genetiği değiştirilmiş organizmalar: Sağlığa zararlarını kanıtlamak neden zor? Sorunlar ve riskin ipuçları. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 2011; 9(2): 113-22.
29. Shim SM, Lee K. Parents' knowledge, behaviour and concerns of food chemical hazards: Korean mothers sending their preschool-aged children to child care centres. IJCS 2013; 37(3): 243-9.

Sorumlu Yazar:

Emriye Hilal YAYAN
İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü MALATYA, TÜRKİYE
E-mail: emriye.yayan@inonu.edu.tr